

KUNST → 30
ANMELDelse Vakkert og fascinerende i nyanser av blått.

MUSIKK → 34
ANMELDelse Når presisjon gjør musikeren fri.

ARKITEKTUR På fire år har klimatilpasningen tatt stormskritt fra idé til virkelighet i København og New York. I Norge lar de store prosjektene vente på seg.

EMIL FLATØ

Den 2. juli for fire år siden ble København truffet av det heftigste regnværet på over 50 år. Store deler av byen flommet over, og infrastruktur ble satt ut av spill. Regnværet var en av flere ekstremværehendelser som hadde inntruffet på kort tid.

Bare skadeforsikringskravene etter stormen beløp seg til omtrent 7,5 milliarder norske kroner – og det var før man talte indirekte kostnader, som for eksempel stengte arbeidsplasser. Et kreftforskningssenter mistet 20 år med data. Den nå avdøde illustratøren og forfatteren Ib Spang-Olsen mistet massevis av akvareller.

Misjonæreene. – Da regnværet kom, var følelsen i tegnestuen: «yes, we're on a mission from god!» flirer arkitekt Flemming Rafn Thomsen på brautende dansk-engelsk.

Han er partner i kontoret Tredje natur, som akkurat hadde avlevert prosjektet «Københavns første klimakvarter» i en konkurranse for klimavennlige byutviklingsplaner i bydelen Østerbro da regnværet rammet.

Prosjektet hadde noen banebrytende forslag til klimatilpasning: Gatene i bydelen skulle smales inn betraktelig for å gjøre rom for trær og planter i et helt nytt, kupert terreng. Terrenget skulle kunne absorbere mye mer regnvann enn før og oversvømmes kontrollert ved kraftige regnskyl. Og alt tyder på at klimaforandringene vil føre til flere stormer.

Kreative kriser. Tredje natur vant konkurransen om Klimakvarteret. Og litt over et år senere hadde København kommune vedtatt den største miljøinvesteringen noensinne – minst 7,5 milliarder kroner skal bevilges over 20–30 år for å sikre byen i tilfelle kraftig regnvær, og 470 byggeprosjekter er i gang.

København er en av flere byer som har følt klimaendringene på kroppen og handlet raskt. Da Sandy-orkanen traff New York i 2012, ble 350 000 hjem ødelagt, og verdier for 120 milliarder kroner gikk tapt i stormen. Tre år senere har Obama-administrasjonen hostet opp nesten 8 milliarder kroner til katastrofe-forebyggende byutvikling i New York alene.

Fra storbyer i vannlandet Nederland til vietnamesiske Da Nang har værkriser ført til handlekraft i byutviklingen.

– Kriser er anledninger til å reflektere. Sandy åpnet øynene til folk, og plutselig begynte man å se på vannhåndteringen, transportsystemet og kloakken i New York, sier Kai-Uwe Bergmann, en av prosjektlederne bak det danske kontoret Bigs «Dryline» på sørsippen av Manhattan, ett av seks megaprosjekter som allerede er på vei til å bli bygget i byregionen.

SYMBIOSE: I Enghaveparken i København vil Tredje natur bevare det fredede biomangfoldet og landskapsarkitekturen i parken, samtidig som parken skal tåle å oversvømmes av 24 000 kubikkmeter vann.

FOTO: TREDJE NATUR

Bygger for hardt vær

Jordvoller og andre boller. De konkrete løsningene er like mange som de er finurlige. På Manhattan har BIG – Bjarke Ingels Group – tegnet en ti kilometer lang jordvoll som skal fungere som park og demning og absorbere flomvann på en og samme tid. Et annet prosjekt vil erstatte gammeldagse moloer i havet utenfor byen med svære, kunstige, sandbanker som er utformet i samspill med havstrømmene og de naturlige kretsløpene i området. Prosjektet er ment å kreve mindre kostbare inngrep og tilby et mer tilpassningsdyktig vern mot de nye værforholdene.

I Nederland har de bygget flytende

KLIMATILPASNING

- ➔ Handler om å ta hensyn til klimaforandringer og finne løsninger for å forholde seg til dem som samfunn.
- ➔ Kan settes i motsetning til ren forebygging av klimaendringer.
- ➔ Hyppig ekstremvær, havstigning og uforutsigbare, plutselige klimaendringer er ting byene våre vil måtte forholde seg til de neste hundre årene. Denne uken kom en omstridt studie som spår en havstigning på flere meter innen 2100, selv med en global temperaturøkning på bare to grader.
- ➔ I Norge har vi sett en rivende byutvikling langs vannkanten de siste årene, som øker regjeringens bekymring for havstigning.

hus, og under mange nybygg i nederlandske byer legges det nå inn kjelleretasjer eller magasiner som kan fylles opp med vann i perioder hvor byene ellers ville blitt oversvømt.

Og nevnte Tredje natur har nettopp vunnet en annen konkurranse. Nå skal de restaurere den folkekjære Enghaveparken på Vesterbro i København, slik at den kan takle å oversvømmes av 24 000 kubikkmeter regnvann under ekstremvær – uten å true den fredede floraen og nyklassiske bebyggelsen som er der allerede.

En helt ny form for by. Tilpassningspro-

Tips? Innspill? Respons?

Send epost: kultur@morgenbladet.no

sjektene handler ikke bare om fikse løsninger på ekstreme vær fenomener. Flere arkitekter har grepet sjansen til å tenke grunnleggende nytt om hvordan byer forholder seg til naturkreftene som preger dem.

– Navnet vårt, Tredje natur, er en slags praktisk utopi: en by som klarer å forene den første natur, den økologiske, med den andre og menneskeskapte som til nå har den kortsluttet nesten alle kretsløpene naturen har perfektionert i årtusener. Kortslutningen har skjedd gjennom effektivisering, rå ressursutvinning og eksplosiv urbanisering, sier Flemming Rafn Thomsen.

Han trekker frem Enghaveparken som et eksempel på tankegangen.

– Den nyklassiske parken, som en gang var et stykke estetisert finkultur, og kanskje så langt unna det naturlige du kommer, kan plutselig også bli en pragmatisk ting. Et teknisk anlegg – basert på enkle, naturlige prinsipper – som kan ta alle alt dette vannet, sier Thomsen.

Han tror prosjektet signaliserer hvor byen er på vei om den klimatilpasses.

New York Times har beskrevet konseptet bak det omfattende nederlandske tilpasningsarbeidet, som har fått stor innflytelse over klimatilpasningene i New York. Tanken er at byene må begynne å invitere vannet inn, og leve med vannet i stedet for mot naturkreftene. I Nederland har de prøvd å demre opp for vannet i 800 år. Med de flomvannmassene som allerede har kommet, og havstigningen som forventes, blir det etter hvert fånytt.

– **Trenger et slag i trynet.** Iwan Thomson i arkitektkontoret Lala Tøyen er en av Norges fremste spesialister på bynatur, og har jobbet med flere klimatilpasningsprosjekter. Blant annet bisto kontoret nederlandske MVRDV i sitt forslag til nytt regjeringskvartal, hvor de foreslår å legge en massiv naturpark midt i kvartalet. Han sier Norge er flinke på rassikring og andre landlige klimatilpasningstiltak, men at klimatilpasningen i byene er kommet kort.

– Jeg tar det egentlig som en selvfølge at man tar inn ting som overvannshåndtering – altså at flomvann ledes over bakken i stedet for ned i rør. Det er langt mer robust, og det spiller mer sammen med naturens kretsløp, sier han.

Det er også et gjennomført grep i den københavnske planen.

– Og det er ikke det at ambisjoner om den slags løsninger mangler i reguleringen i Norge, det er alltid veldig klare mål om klimatilpasning og bevaring av biomangfoldet tidlig i prosessene. Men når forslagene skal gjennom kjøttkvernen, altså byggeprosessen, viser det seg veldig lett å flikke på sånne krav, eller forkaste dem fullstendig. Ingen har kompetansen, og så er det litt dyrere å prøve noe nytt, og da tør få å satse.

Thomson har observert at København og New York har begynt å omstille seg i rekordfart etter å ha erfart hva slags enorme ødeleggelser ekstremværet kan bringe med seg.

– Norge har kanskje ikke fått det slaget i trynet ennå, sier han.

Manglende klimatilpasning er et kulturproblem, ifølge Thomson, noe som er forbundet med en industriell logikk i byutviklingen. Selv målingen av klimatilpasning følger en snever tankegang, spør du ham:

– Hvor mange tusen kubikkmeter vann kan redesignet av en park absorbere? Møter et prosjekt disse og disse klimastandardene og målenhetene?

– La oss si du bytter ut en brostein, en grå betongflate du bare kan gå på, med et stykke natur, som har flere egenskaper – som vi først foreslo for regjeringskvartalet. Da lar du gangveien gå inn i et kretsløp, fugler kan leve der, regnvann kan absorberes. Effekten er for vid til å måles, sier Thomson.

Hvis Oslos byutviklere virkelig hadde hatt en naturvennlig tankegang, ville de tenkt mye større, tror arkitekten.

– De kunne åpnet flere årer som Akerselva, og brukt naturens kretsløp til å luften ut og rense byen.

ef@morgenbladet.no

– Byene må finne løsningene

Kommunalminister Jan-Tore Sanner sier det viktigste staten kan gjøre for klimatilpasningen, er å vise kommunene at de forventer at det skjer noe.

EMIL FLATØ

Helhetlig planlegging og handlekraft er de to tingene som gjennomgående etterlyses i debatten om den manglende klimatilpasningen i norsk bybygging.

Men ansvaret for klimatilpasningen er så fragmentert at det ikke finnes et enkelt svar for hvem som kan svare for den: Næringsdepartementet har fått arkitekturpolitikken, miljøverndepartementet har overordnet ansvar for klimatilpasning, og kommunaldepartementet styrer planarbeidet, som igjen krever at kommunene gjennomfører mye av klimatilpasningen på egenhånd.

Den siste uken har likevel kommunal- og moderniseringsminister Jan Tore Sanner engasjert seg i en debatt i Dagens Næringsliv og Dagsavisen om å sikre grønnere byer fra statlig hold. Hovedbudskapet hans er at vi trenger mindre byråkrati: «Statlig detaljstyring er ikke veien å gå til lavutslippssamfunnet,» skriver han i en uttalelse.

– *Landskapsarkitekt Iwan Thomson sier det er gjennomføringen, ikke målsetningene som sviker når norske byer skal klimatilpasses. Er ikke det en ting man bør detaljstyre?*

– Vi må mobilisere byens egne krefter og få til et samspill mellom by og stat. Det utvikler vi redskapene for, blant annet har vi erstattet gamle ønskelister om alle slags målsetninger med tre klare forventninger til lokale og regionale planleggere. Et av dem er klimatilpasning. De to andre er raskere planlegging, fordi vi må bygge mer, og bærekraftig utvikling.

Et annet mantra fra Sanner i det siste, har vært at statens ledere må måles på resultater, altså hva de faktisk oppnår.

– *Hvorfor ser vi ikke da noen norske byer som kommer i nærheten av å oppnå det København, Nederland og New York har på klimatilpasning?*

– Norge og våre store byer kan lære mye av dem. Samtidig mener jeg at vi ser en langt sterkere opptatthet av klima og miljø i byene våre – både blant politikerne og administrasjonen.

– *Må det en katastrofal storm til for å få fortgang i arbeidet?*

– Det håper jeg virkelig ikke, og jeg mener at vi ser at byene nå i større grad legger klima- og miljøperspektivene til grunn. Det er viktig for oss å utvikle verktøyene som gjør at byene kan gjøre det vi forventer av dem, og så må byene finne de gode løsningene slik som København og New York har gjort.

NOTERT

KUNST
Fritt fall

I butikkvinduet til Morgenbladets nye nabo, Christiania Glasmagasin, henger store, glørete plakater av Munchs *Skrik* og *Madonna*. Fascinert av disse

stygte innrammede gjengivelsene, krysset notisredaksjonen tirsdag gaten og gikk inn i denne butikken. For hvorfor vise frem Munch, og ikke termokanner eller grytekluter?

– Munch er bare på utstilling, sa hun bak kassen.

– *Utstilling?*

– Her selger vi også souvenirer.

Hun pekte bort på noen krus, og der var de igjen, motivene fra vinduet: *Skrik* og *Madonna*. Siden opphavsretten til kunstverk bortfaller 70 år etter at kunstneren dør, har hvem som helst fra 1. januar kunnet bruke Munchs kunst til hva de vil. Christiania Glasmagasin har sett sitt snitt.

Ved siden av troll og norske flagg har Munch blitt inkludert i butikkens lille samling av porselenskrus dekorert med malerier av de forlenget avdøde billedkunstnerne Balke, Kittelsen og Astrup.

– *Plakatene er bare reklame?*

– Ja. Munch er blitt en sterk, norsk merkevare.

FREMTIDEN

Digital tenkning i Bergen

Et stedsspesifikt dikt som kan leses på smarttelefon. Fortellerstrategier hentet fra søppelpost-mappen. Den franske digitale poesiens historie. Utstilling av nettbrettvennlige litterære produksjoner for barn. Og det ambisiøse spørsmålet: Hva kommer etter elektronisk litteratur? Det er noen få av punktene på programmet til konferansen som arrangeres i Bergen 4.–8. august. Påmelding skjer elektronisk, selvsagt, på elo2015.sched.org.

FOTOUTSTILLING

En måned igjen

Anders Zorn er en av Sveriges mest kjente og bejubledede malere, særlig berømt for sine nakne kvinner i vannkanten. Så viser det seg at livsnyteren også var fotograf, han skaffet seg kamera første gang i 1883, og fotosamlingen hans er først nylig oppdaget. 95 år etter at kunstneren døde stilles disse bildene ut for første gang på museet Fotografiska i Stockholm. Her er det flust av nakne kvinner, men også reisebilder, deriblant fra jødiske miljøer i Polen, lenge før de ble ødelagt av nazistene. Utstillingen er verdt å se, og den henger ut august. Og uansett er Fotografiska, som feirer fem år i år, verdt et besøk, der det ligger på Stadsgårdskajen i vakre Stockholm.